

- **Algemeen: goede start 1998**
- **Producentenvertrouwen: minder optimistisch**
- **Werkloosheid: krachtige daling houdt aan**

Algemeen

Recente kortlopende indicatoren bevestigen het beeld dat past bij een zich goed ontwikkelende conjunctuur. Het meest in het oog springende nieuws is de sterk gedaalde geregistreerde werkloosheid. Deze lag in het vierde kwartaal van vorig jaar bijna honderdduizend onder het niveau van hetzelfde tijdvak in 1996. De inflatie loopt licht op. Gemiddeld over 1997 bedroeg de inflatie 2,2%; hiermee behoort Nederland tot de kopgroep in het Europese peloton. De volumestijging van de gezinsconsumptie blijft in november beperkt, vooral onder invloed van incidentele factoren. In deze maand is ook de volumegroei van de industriële productie fors. Het producentenvertrouwen in de industrie valt in december wat terug, maar de ondernemers in de zakelijke dienstverlening zijn zeer optimistisch. Het aantal uitgesproken faillissementen in 1997 ligt ongeveer op hetzelfde niveau als een jaar eerder. In de focus wordt ingegaan op de internationale ontwikkelingen vorig jaar, op de valuta- en aandelenmarkten.

Producentenvertrouwen

Het producentenvertrouwen, de stemmingsindicator van de ondernemers in de industrie, is in december teruggevallen naar het niveau van begin 1997. In november werd nog een recordniveau van 7,7 gemeten. In december bedraagt het saldo positieve en negatieve antwoorden op de vragen van het onderzoek 4,3%. Alle deelindicatoren van het producentenvertrouwen hebben bijgedragen aan de verslechtering. De grootste negatieve invloed ging uit van de verwachte bedrijvigheid. Deze zal volgens de ondernemers in het eerste kwartaal 1998 minder sterk stijgen dan gebruikelijk.

In het vierde kwartaal van 1997 hebben de ondernemers hun bedrijvigheid verhoogd. Dit uit zich in de bezettingsgraad van de productie-installaties. Deze stijgt van 85,2% in september naar 85,4% in december, de hoogste bezettingsgraad sinds september 1990.

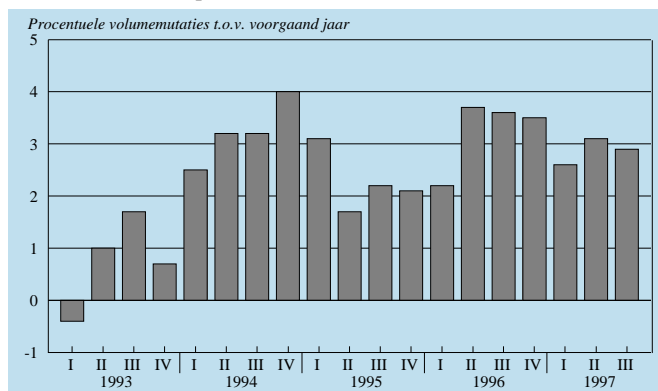
Ondernemers in de zakelijke dienstverlening zijn uiterst positief gestemd over de huidige en toekomstige ontwikkelingen van hun omzet, orderontvangst en personeelssterkte.

Werkloosheid

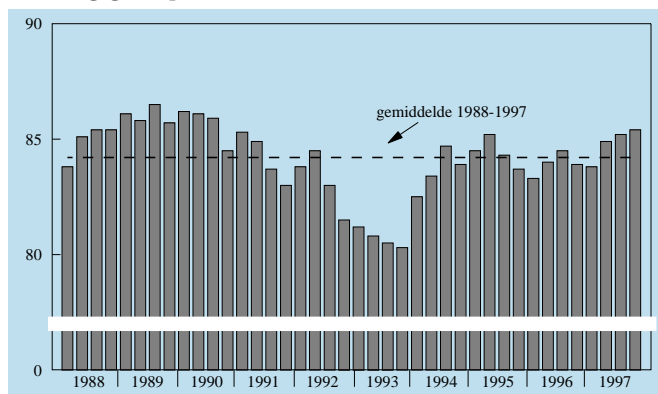
De geregistreerde werkloosheid blijft in een hoog tempo dalen. In het vierde kwartaal van 1997 zijn er gemiddeld 336 duizend geregistreerde werklozen, bijna honderdduizend minder dan in dezelfde periode een jaar eerder. Gemiddeld daalt de werkloosheid nu met achtduizend per maand. Dit is twee keer zoveel als in de periode 1989-1991, jaren van hoogconjunctuur op de arbeidsmarkt. In de afgelopen vijftig jaar was er alleen in 1985 een even sterke gemiddelde daling van de werkloosheid. Toen was de daling mede toe te schrijven aan de arbeidsduurverkorting.

Gemiddeld komt het aantal geregistreerde werklozen in 1997 uit op 375 duizend, 65 duizend minder dan in 1996. De werkloosheid als percentage van de beroepsbevolking bedraagt in 1997 5,5%, het laagste percentage van de afgelopen vijf jaar. Van de vrouwelijke beroepsbevolking is in 1997 6,5% werkloos. Bij de mannen ligt dit percentage op 4,8.

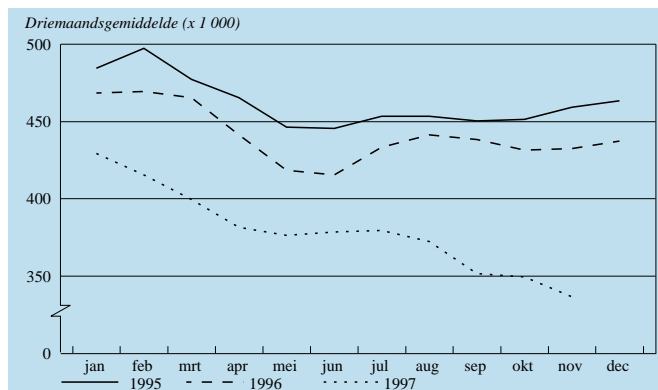
Bruto binnenlands product (volume)

Bezettingsgraad productie-installaties industrie (%)

Geregistreerde werkloosheid

Kerngegevens recente ontwikkelingen

Procentuele mutaties t.o.v. dezelfde periode het jaar daarvoor, tenzij anders aangegeven

	1990/94 gemidd.	1995	1996	1997				1997			
				1 ^e kw.	2 ^e kw.	3 ^e kw.	4 ^e kw.	sept.	okt.	nov.	dec.
Economische kernvariabelen (volume)											
Bruto binnenlands product	2,5	2,3	3,3	2,6	3,1	2,9
Invoer goederen en diensten	3,0	7,2	5,3	3,9	8,3	5,7
Consumptie	2,4	1,6	2,7	2,7	2,9	2,7
Overheid	1,4	0,6	1,2	1,8	1,3	1,7
Gezinnen	2,7	1,7	3,0	2,9	3,4	3,1	.	3,7	4,8	1,7	.
Voedings- en genotmiddelen	1,3	1,9	2,1	1,5	1,7	1,8	.	4,2	4,5	-4,7	.
Duurzame consumptiegoederen	2,7	1,3	3,4	5,8	3,4	3,5	.	5,6	8,1	3,3	.
Diensten en overige goederen	3,0	1,8	3,1	2,5	3,8	3,2	.	3,0	3,9	2,7	.
Bruto investeringen in vaste activa	0,4	5,0	6,1	10,2	10,0	2,6
Bedrijven	-0,1	5,4	6,5	10,7	11,7	3,3
Overheid	3,6	2,6	3,8	7,3	-0,5	-1,5
Uitvoer goederen en diensten	4,2	7,1	4,5	2,6	6,7	6,2
Productie (volume)											
Delfstoffenwinning	2,4	0,7	10,5	-17,4	-6,7	-5,0	.	-6,8	-2,2	3,7	.
Industrie	1,4	3,2	1,5	4,4	3,7	3,6	.	2,4	3,7	5,0	.
Openbare nutsbedrijven	1,9	3,2	2,9	-5,2	0,8	1,7	.	0,3	3,7	0,6	.
Bouwnijverheid	-1,9	-1,0	-0,3	16,6	2,5	1,0	.	3,7	2,0	3,8	.
Prijzen											
Consumentenprijsindex 1)	.	.	2,0	2,0	1,9	2,4	2,4	2,4	2,3	2,5	2,3
Productenprijzen industrie afzet	.	2,7	1,3	2,6	2,6	3,6	.	3,2	2,6	3,0	.
Productenprijzen industrie verbruik	.	3,1	2,1	4,0	3,6	4,6	.	4,0	3,2	4,4	.
Aardolie, North Sea Brent (in \$ per barrel)	19,20	16,94	20,26	21,28	18,52	18,63	19,08	18,70	20,23	19,40	17,62
Amerikaanse dollar (in gld)	1,83	1,61	1,69	1,86	1,93	2,04	1,98	2,02	1,98	1,95	2,00
Goud (in gld per 1 gram fijn)	21,84	20,14	21,32	21,37	21,58	21,49	19,84	21,23	21,03	19,54	18,94
Cao-lonen											
Particuliere bedrijven	.	1,3	1,9	2,0	2,3	2,3	2,5	2,3	2,6	2,5	2,5
Overheid	.	1,0	1,1	1,2	2,1	3,0	2,7	2,9	2,7	2,7	2,7
Gepremieerde en gesubsidieerde sector	.	0,4	1,5	-0,4	-0,2	0,2	0,5	0,3	0,5	0,5	0,5
Stemming 2) (in %)											
Orderpositie zakelijke dienstverlening	.	-7	3	-1	1	-2	17
Productenvertrouwen industrie	-1,4	3,0	1,1	3,7	4,9	6,8	5,9	6,5	5,7	7,7	4,3
Consumentenvertrouwen	-10,3	4,4	0,8	12,1	14,9	18,7	14,0	19,3	16,3	14,3	11,5
Economisch klimaat	-27,6	6,3	-4,1	14,8	18,8	22,5	19,6	23,7	22,7	19,9	16,2
Koopbereidheid	1,2	3,1	4,1	10,3	12,2	16,2	10,3	16,4	12,1	10,5	8,4
Arbeidsmarkt											
Aantal banen van werknemers (x 1000)	5 508	5 680	5 818	5 899	6 008
Aantal vacatures (x 1000)	73	55	68	80	90
Geregistreerde werklozen 3) (x 1000)	386	464	440	415	376	372	336	351	349	336	.
Aantal uren uitzendkrachten	0	28	21	15	15	14
Uitgesproken faillissementen	12	-10	.	3	0	-1	-4	5	-10	4	-4
Geld en krediet											
Koersindex voor aandelen, algemeen	8	5	28	42	43	69	48	61	55	44	45
Binnenlandse liquiditeitsmassa	7	1	6	7	7	7	.	8	7	7	.
Spaartegoeden	6	4	7	6	6	6	.	6	5	4	.
Verstrekt consumptief krediet	11	5	14	11	13	13	.	15	11	0	.
Rente (in %)											
Voorschotrente	7,3	3,8	2,2	2,17	2,50	2,50	2,75	2,50	2,75	2,75	2,75
Daggeldrente	7,8	4,2	2,9	2,9	3,0	3,1	3,2	3,1	3,2	3,3	3,1
Rendement op staatsobligaties	7,8	6,6	5,7	5,2	5,3	5,2	5,3	5,2	5,3	5,3	5,1
Hypotheekrente	8,3	7,1	6,3	5,6	5,9	5,8	.	5,8	5,8	5,9	.

1) Weging 1995.

2) Saldo van positieve en negatieve antwoorden in procenten van het totaal.

3) Driemaandsgemiddelden opgenomen onder de middelste maand.

. gegevens zijn (nog) niet beschikbaar.

Valuta- en aandelenkoersen

Procentuele mutaties t.o.v. dezelfde periode het jaar daarvoor, tenzij anders aangegeven

	1990/95 gemidd.	1996	1997	1996				1997			
				1 ^e kw.	2 ^e kw.	3 ^e kw.	4 ^e kw.	1 ^e kw.	2 ^e kw.	3 ^e kw.	4 ^e kw.
Valutakoersen in guldens											
Canada (dollar x 1)	1,43	1,24	1,41	1,20	1,25	1,22	1,27	1,37	1,39	1,47	1,40
Denemarken (kroon x 100)	28,95	29,07	29,54	28,96	29,00	29,08	29,26	29,46	29,53	29,57	29,60
Duitsland (mark x 1)	112,41	112,05	112,54	111,97	111,88	112,17	112,18	112,39	112,48	112,62	112,69
Frankrijk (frank x 100)	32,93	32,95	33,43	32,65	33,01	32,97	33,18	33,50	33,36	33,43	33,63
Italië (lire x 10 000)	12,93	10,93	11,46	10,45	10,95	11,05	11,28	11,38	11,40	11,55	11,50
Spanje (peseta x 100)	1,570	1,330	1,330	1,330	1,337	1,327	1,330	1,333	1,330	1,330	1,330
Verenigd Koninkrijk (pond x 1)	2,96	2,63	3,20	2,52	2,60	2,61	2,81	3,04	3,15	3,30	3,29
Zweden (kroon x 100)	26,99	25,14	25,56	24,25	25,29	25,32	25,70	25,29	25,03	25,96	25,89
Europese rekeenheid (ECU x 1)	2,22	2,11	2,20	2,07	2,11	2,12	2,15	2,18	2,19	2,22	2,22
VS (dollar x 1)	1,79	1,69	1,95	1,64	1,70	1,68	1,72	1,86	1,93	2,04	1,98
Japan (yen x 10 000)	153,64	155,04	161,78	155,51	158,41	154,12	152,24	153,89	161,49	172,66	158,10
Aandelenkoersen 1)											
Nederland	7	28	51	24	32	24	34	42	43	69	48
Canada	3	19	23	20	16	13	27	22	22	33	13
Denemarken	2	18	42	13	14	16	27	36	42	51	36
Duitsland	3	14	37	11	14	9	17	24	34	51	39
Frankrijk	0	15	29	9	13	11	24	30	23	39	25
Italië	-1	1	37	-6	3	-4	10	26	20	50	52
Spanje	0	21	53	19	25	15	29	42	49	68	51
Verenigd Koninkrijk	6	14	13	19	17	9	10	11	9	16	18
Zweden	6	23	44	24	23	14	32	45	45	58	31
VS	8	23	27	31	25	17	21	21	22	37	30
Japan	-10	18	-13	14	31	16	6	-14	-13	-7	-21

1) Bron: OESO; voor aandelenkoersen Nederland: CBS-koersindex algemeen.

Consumptie: *ongunstig koopdagenpatroon*

Het volume van de binnenlandse consumptieve bestedingen in november 1997 is 1,7% hoger dan in dezelfde maand een jaar eerder. Dit groeicijfer is beduidend lager dan in de twee voorafgaande maanden. In november is de consumptie echter negatief beïnvloed door het koopdagenpatroon dat vergeleken met november 1996 zeer ongunstig was. Dit koopdagenpatroon had vooral invloed op de bestedingen aan voedings- en genotmiddelen. Deze blijven in november dan ook bijna 5% onder het niveau van een jaar eerder. Ook de bestedingen aan duurzame consumptiegoederen nemen minder snel toe dan in de voorgaande twee maanden. Binnen deze categorie laat de aankoop van nieuwe personenauto's een forse daling zien. Een opvallende stijging heeft zich voorgedaan bij de bestedingen aan computers. De consumptie van diensten en overige goederen ligt in november 2,7% hoger dan een jaar eerder.

Investerings in vaste activa: *fors lager*

Het volume van de bruto investeringen in vaste activa in het derde kwartaal van 1997 is 2,6% hoger dan in hetzelfde kwartaal een jaar eerder. Deze toename is beduidend lager dan in de afgelopen vier kwartalen toen de groeicijfers rond de 10% schommelden. Deze hoge groeipercentages werden deels veroorzaakt door de oplevering van een aantal grote projecten, zoals een warmtekrachtcentrale. In het derde kwartaal van 1997 werden dergelijke grote projecten niet opgeleverd. In deze periode zijn met name de investeringen in vervoermiddelen gestegen (15%).

Internationale handel: *invoer blijft achter bij uitvoer*

De invoer van goederen en diensten in het derde kwartaal van 1997 is 5,7% in volume toegenomen ten opzichte van een jaar eerder. De uitvoer van goederen en diensten stijgt in deze periode met 6,2%. In het derde kwartaal neemt de invoer van goederen meer toe dan de invoer van diensten. Bij de uitvoer stijgen juist de diensten sneller. Over de eerste drie kwartalen van dit jaar laat de invoer van goederen en diensten een toename zien van ruim 6%. De uitvoer van goederen en diensten neemt in dit tijdvak toe met ruim 5%.

Productie: *opnieuw forse groei*

Het volume van de industriële productie is in november 1997 opnieuw flink toegenomen. Het productievolume ligt 5,0% hoger dan in dezelfde maand in 1996. Sinds het begin van 1997 liggen de groeicijfers al op een hoog niveau. Over de eerste elf maanden van 1997 bedraagt de toename 4,0% ten opzichte van dezelfde periode een jaar eerder. Voor het jaar 1996 bedroeg dit percentage 1,5. Vrijwel alle bedrijfstakken binnen de industrie laten in het tijdvak januari-november forse groeicijfers zien. In de chemische industrie is de toename het hoogst (6,8%). De productie van de voedings- en genotmiddelenindustrie is in deze periode het minst gestegen (2,1%).

De toegevoegde waarde in de bouwnijverheid ligt in november 1997 3,8% boven het niveau van een jaar eerder. Over de eerste elf maanden van dit jaar bedraagt de groei 5,3%. Dit is het hoogste groeicijfer over dit tijdvak na 1988. Dit kan deels verklaard worden door de toegenomen nieuwbouw van woningen.

Inflatie: *prijsstijgingen in 1997 lopen licht op*

De inflatie, gemeten als de verandering van de consumentenprijsindex, bedroeg over 1997 gemiddeld 2,2%. In vergelijking met de

meeste OESO-landen was de inflatie in ons land hoog. Vergeleken met voorgaande jaren is de gemiddelde prijsstijging nagenoeg constant. In 1995 was de inflatie 2,0%, in 1996 bedroeg deze 2,1%. In de loop van vorig jaar is de inflatie licht opgelopen. De woonkosten hebben vorig jaar opnieuw sterk aan de prijsstijging bijgedragen. Deze kosten stegen met 4,5%. De woonkosten maken iets meer dan een kwart van het gemiddelde huishoudbudget uit. Binnen deze groep bedroeg de prijsstijging van elektriciteit, gas en water bijna 10%; de huren en de toegerekende huurwaarde namen met 3,8% toe. Slechts een artikelgroep, de stoffering en huishoudelijke apparaten, kwam op een, overigens zeer lichte, prijsdaling uit. Het aandeel van deze groep beperkt zich tot een kleine 8%. Voor het eerst sinds jaren bleef de stijging van de prijzen en de tarieven van overheidsdiensten en de prijzen van consumptie-gebonden belastingen beperkt. De stijging van 1,1% bleef duidelijk achter bij het gemiddelde. De verlaging van de motorrijtuigenbelasting in de loop van vorig jaar drukt dit cijfer maar is terug te vinden in de accijnsverhoging op benzine in de groep vervoer.

Producentenprijzen: *lichte daling*

De afzetprijzen van de producten van de Nederlandse industrie zijn in november 1997 met 0,2% gedaald ten opzichte van oktober. De daling betreft zowel de binnenlandse afzetprijzen als de exportprijzen. Het prijsniveau van de door de industrie verbruikte grondstoffen en half-fabrikaten ligt in november 1997 0,3% lager dan in oktober. Ten opzichte van een jaar eerder liggen de afzetprijzen in november 3,0% hoger, de verbruiksprijzen zijn 4,4% toegenomen.

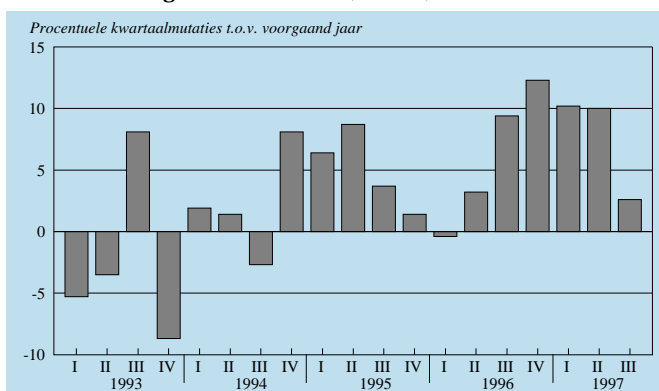
CAO-lonen: *bedrijven en overheid lopen mee met inflatie*

Uit de indexcijfers van de CAO-lonen blijkt voor particuliere bedrijven en overheid een ontwikkeling die in de pas loopt met de inflatie. De indexcijfers geven de ontwikkeling weer van de lonen per week en per maand volgens collectieve en wettelijke regelingen (cao's). Veranderingen in personeelsbezetting en autonome loonstijgingen worden bij de berekening niet meegenomen. De CAO-lonen van de overheid zijn vorig jaar het sterkst gestegen (2,3%). Voor de particuliere bedrijven bedraagt de toename gemiddeld 2,2%. De CAO-lonen in de gepremieerde en gesubsidieerde sector liggen in 1997 nagenoeg op hetzelfde niveau als in 1996. De inflatie in 1997 ligt op 2,2%.

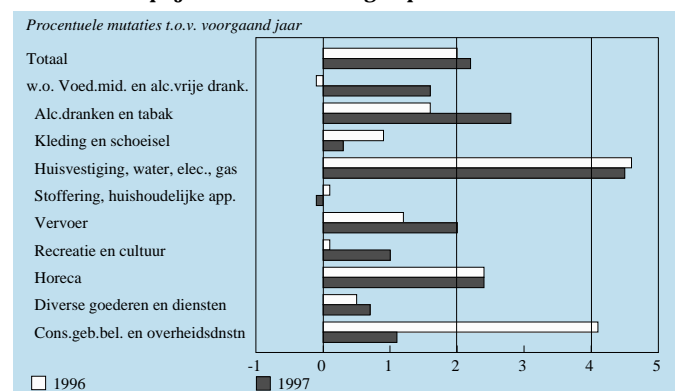
Met ingang van dit eerste nummer van de veertiende jaargang van het *Conjunctuurbericht* zijn enige veranderingen doorgevoerd in de tabel. Deze bestaat voortaan uit twee delen: een vaste tabel met de meest belangrijke kerngegevens en een variabele tabel die maandelijks een nadere uitbreiding van een of meer van deze kernreeksen zal bevatten. De diskette 'Reeksen *Conjunctuurbericht*' zal voorlopig haar oorspronkelijke vorm en inhoud behouden.

Mutaties hebben betrekking op de overeenkomstige periode van het voorgaand jaar, tenzij anders vermeld.
Verbeterde cijfers worden niet als zodanig gekenmerkt.
Afsluitdatum gegevensverwerking: 26 januari 1998.

Bruto investeringen in vaste activa (volume)

Consumentenprijsindex naar artikelgroepen

FOCUS

● **Aantal faillissementen nauwelijks veranderd**

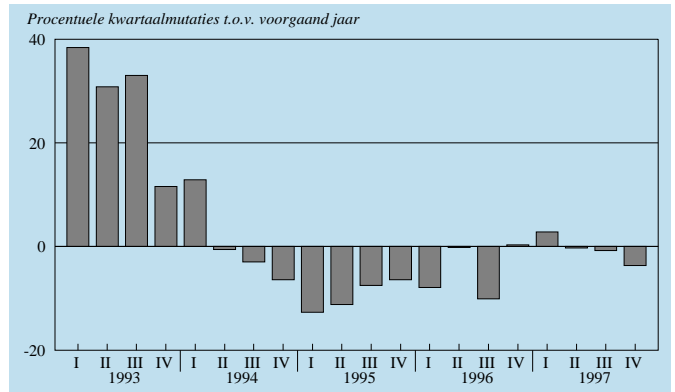
Het aantal uitgesproken faillissementen in 1997 is nagenoeg gelijk aan dat van 1996. Voorlopige gegevens over 1997 wijzen uit dat er vorig jaar 5 547 faillissementen zijn uitgesproken, een daling van nog geen 1% ten opzichte van 1996. Na een periode van forse stijgingen aan het begin van de jaren negentig begon het aantal in de loop van 1994 te dalen. Gemiddeld over dat jaar was het aantal faillissementen ongeveer even hoog als in 1993. In de jaren 1995 en 1996 nam het aantal behoorlijk af. In 1997 volgde een stabilisatie. Vergeleken met 1996 is alleen in het eerste kwartaal van 1997 een geringe stijging van het aantal faillissementen opgetreden. Alle volgende kwartalen geven een daling te zien ten opzichte van een jaar eerder.

De verschillende bedrijfstakken laten een wisselend beeld zien. De grootste daling doet zich voor bij de bouwnijverheid (-10%). De vervoer-, opslag- en communicatiebedrijven kennen de grootste toename (+12%).

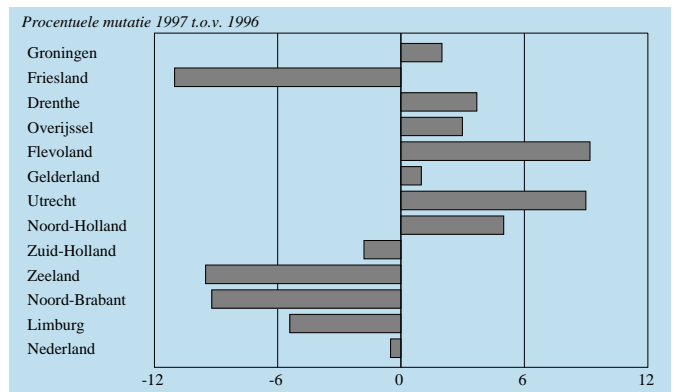
Ook regionaal zijn er grote verschillen. Net als in de afgelopen jaren is in Zuid-Holland vorig jaar het grootste aantal faillissementen uitgesproken (1303). Zeeland had het kleinste aantal faillissementen (114). Procentueel gezien doet zich in Flevoland en in Utrecht de grootste stijging voor (+9%). De grootste daling doet zich voor in Friesland (-11%), gevolgd door Zeeland (-10%). Hierbij dient opgemerkt te worden dat het om een relatief gering aantal gaat.

Bij een uitsplitsing van de faillissementen naar rechtsvorm blijkt dat in 1997 de eenmanszaken het beduidend beter doen dan in 1996. Het aantal faillissementen neemt hier met 9% af. Bij particulieren is de ontwikkeling minder gunstig. Hier neemt het aantal faillissementen met ruim 8% toe ten opzichte van een jaar eerder.

Uitgesproken faillissementen

Faillissementen per provincie

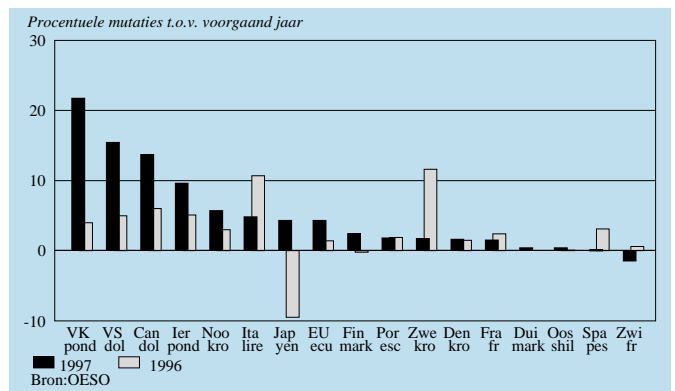
INTERNATIONALE ONTWIKKELINGEN

- **Waarde van de gulden in veel landen verslechterd**
- **Aandelenmarkt blijft het internationaal gezien goed doen**

De positie van de gulden is in vergelijking met de meeste valuta van een aantal belangrijke geïndustrialiseerde landen vorig jaar verder verslechterd. De gemiddelde valutakoersen van 1997 van deze landen lagen boven die van een jaar eerder. Dit was in 1996 ook al het geval. Alleen de Zwitserse frank is verleden jaar iets goedkoper geworden. De koers van het Engelse pond steeg ten opzichte van de gulden het meest. Voor een Engelse pond moest verleden jaar gemiddeld f 3,20 worden betaald, ruim 20% meer dan in 1996. Ook de Amerikaanse dollar was gemiddeld in 1997 een stuk duurder. In 1995 stond de koers van de dollar nog op f 1,61, het laagste jaargemiddelde van dit decennium. Na een stijging van 5% in 1996, klom de dollar verleden jaar met ruim 15% naar een koers van f 1,95. Dit is het hoogste jaargemiddelde van de jaren negentig. De koers van de Europese Reken-eenheid (ECU) kwam gemiddeld in 1997 uit op 2,20, twee cent onder de waarde van de ECU in het tijdvak 1990-1995. Ten opzichte van de Duitse mark, de Oostenrijkse shilling en de Spaanse peseta is de koers van de gulden verleden jaar nagenoeg gelijk gebleven.

In Nederland steeg de CBS-koersindex voor aandelen gemiddeld vorig jaar met meer dan 50%. Ook in 1996 zijn de koersen van aandelen in ons land met een stijging van 28% fors toegenomen. Jaarlijkse procentuele stijgingen in deze orde van grootte hebben zich in dit decennium niet eerder voorgedaan. In de periode 1990-1995 lag de gemiddelde jaarlijkse stijging van de koersindex in Nederland op 7%. Van de belangrijkste OESO-landen zijn de aandelenkoersen in Portugal, Finland en Spanje in 1997 meer gestegen dan in ons land. In 1996 was de procentuele koersstijging in Nederland internationaal gezien nog de hoogste. De aandelenmarkt in Nederland presteerde voor het tweede achtereenvolgende jaar beter dan die in de Verenigde Staten. In de periode '90-'95 is de gemiddelde jaarlijkse stijging in deze twee landen bijna gelijk. Van de opgenomen landen is de aandelenmarkt in Japan in 1997 als enig gedaald. In 1996 stegen de koersen nog met 18%.

Valuta uitgedrukt in gulden (gemiddelden)

Aandelenkoersen (gemiddelden)

